

МІНІСТЕРСТВО ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ

Харківський національний університет внутрішніх справ

Сумська філія

Кафедра юридичних дисциплін

ТЕКСТ ЛЕКЦІЇ

**навчальної дисципліни «Організація роботи органів юстиції»
вибіркових компонент
освітньої програми першого(бакалаврського) рівня вищої освіти**

262 Правоохоронна діяльність (правоохоронна діяльність)

за темою: Департамент державної реєстрації та нотаріат в Україні

Харків 2023

ЗАТВЕРДЖЕНО

Науково-методичною радою
Харківського національного
університету внутрішніх справ
Протокол від 29.08.23 № 7

СХВАЛЕНО

Вченою радою Сумської філії
Протокол від 29.08.23 № 7

ПОГОДЖЕНО

Секцією Науково-методичної ради
ХНУВС з юридичних дисциплін
Протокол від 29.08.23 № 7

Розглянуто на засіданні кафедри юридичних дисциплін Сумської філії Харківського національного університету внутрішніх справ (Протокол № 1 від 29.08.23)

Розробник: доцент кафедри юридичних дисциплін Сумської філії ХНУВС, канд.юрид.наук, доцент Маркова О. О.

Рецензенти:

1. Завідувач кафедри юридичних дисциплін Сумської філії Харківського національного університету внутрішніх справ, доктор юридичних наук, доцент Панасюк О. В.

План Лекції:

1. Департамент Державної Реєстрації: загальна характеристика.
2. Нотаріат в Україні: загальна характеристика.

Рекомендована література:

Основна література:

1. Про нотаріат : Закон України від 02.09.1993 № 3425-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/3425-145>

Додаткова література:

1. Битяка Ю. П. Адміністративне право : підручник. Нац. юрид. акад. України ім. Ярослава Мудрого. Х. : Право, 2010. 624 с.
2. Галуцько В., Армаш Н., Басс В Адміністративне право України. Повний курс : підручник. Херсон : ОЛДІ-ПЛЮС, 2018. 444 с.
3. Бурбика М. М., Солонар А. В., Янішевська К. Д. Адміністративне право України : навч. посіб. Сум. держ. ун-т. Суми : Мрія, 2015. 357 с.
5. Ківалов С. В. Біла Л. Р. Адміністративне право України : навч.-метод. посіб. Одеська національна юридична академія. Вид 2-ге, перероб. і доп. Юридична література, 2010. 312 с.
6. Коломоєць Т. О. Адміністративне право України. Академічний курс : підручник. Київ : Юрінком Інтер, 2011. 575 с.
7. Галуцько В., Правоторової О.. Адміністративне право України. Повний курс: підручник. Київ: Академія адміністративно-правових наук, 2020. 466 с.
8. Бородін І.Л. Адміністративне право України : підручник; Нац. авіац. ун-т. Київ: Правова єдність: Алерта, 2019. 547 с.
9. Дараганова Н. В. Адміністративне право України : навч. посіб. Київ, 2013. 271 с.

1. Департамент Державної Реєстрації: загальна характеристика.

Департамент у своїй діяльності керується Конституцією України, законами України, постановами Верховної Ради України, актами Президента України та Кабінету Міністрів України, іншими актами законодавства, Положенням про Міністерство юстиції України, наказами Міністерства та Положенням про Департамент державної реєстрації Міністерства юстиції України, затвердженим наказом Міністерства юстиції України від 14 лютого 2022 року № 491/5 «Про затвердження Положення про Департамент державної реєстрації Міністерства юстиції України»

Напрями діяльності:

нотаріат,

фінансовий моніторинг юридичних послуг

Структура департамент державної реєстрації:

Управління реєстрації громадських формувань, друкованих засобів масової інформації та інформаційних агентств

Відділ реєстрації громадських формувань

Відділ реєстрації друкованих засобів масової та інформаційних агентств

Управління обліку та контролю за діяльністю у сфері державної реєстрації

Відділ спеціальних перевірок, визначення професійної компетентності та організації підвищення кваліфікації державних реєстраторів

Відділ камеральних перевірок та моніторингу у сфері державної реєстрації прав на нерухоме майно та бізнесу

Відділ розгляду звернень та надання публічної інформації у сфері державної реєстрації
Сектор обліку державних реєстраторів
Сектор судової роботи

Управління у сфері державної реєстрації актів цивільного стану та проставлення апостиля

Відділ координації та контролю діяльності органів державної реєстрації актів цивільного стану

Відділ проставлення апостиля

Сектор надання міжнародної правової допомоги

Послуги, які надає Департамент:

Державна реєстрація актів цивільного стану

Державна реєстрація речових прав на нерухоме майно
Державна реєстрація юридичних осіб та фізичних осіб-підприємців

Державна реєстрація громадських формувань, друкованих засобів масової інформації та інформаційних агентств як суб'єктів інформаційної діяльності

Порядок проставлення апостиля

Видача виписок з Єдиного державного реєстру юридичних осіб, фізичних осіб – підприємців та громадських формувань у паперовій формі для проставлення апостиля

НОРМАТИВНА БАЗА

- Конституція України;
- Закон України «Про державну реєстрацію юридичних осіб, фізичних осіб - підприємців та громадських формувань»;
- Закон України «Про центральні органи виконавчої влади»;
- Положення про Міністерство юстиції України, затверджене постановою Кабінету Міністрів України від 2 липня 2014 р. N 228;
- Наказ Міністерства юстиції України від 23 червня 2011 року № 1707/5 «Про затвердження Положення про міжрегіональні управління Міністерства юстиції України», зареєстрований в Міністерстві юстиції України 23 червня 2011 року за № 759/19497 ;
- Наказ Міністерства юстиції України від 5 березня 2012 року № 368/5 «Про затвердження Вимог до написання найменування юридичної особи, її відокремленого підрозділу, громадського формування, що не має статусу юридичної особи, крім організації профспілки», зареєстрований в Міністерстві юстиції України 5 березня 2012 року за № 367/20680;
- Наказ Міністерства юстиції України від 18 листопада 2016 року № 3268/5 «Про затвердження форм заяв у сфері державної реєстрації юридичних осіб, фізичних осіб – підприємців та громадських формувань», зареєстрований в Міністерстві юстиції України 18 листопада 2016 року за № 1500/29630;
- Про затвердження Порядку розгляду скарг на рішення, дії або бездіяльність державного реєстратора, суб'єктів державної реєстрації, територіальних органів Міністерства юстиції.
- Наказ Міністерства юстиції України від 26 червня 2020 року № 2212/5 «Про затвердження інформаційних і технологічних карток адміністративних послуг, що

надаються Міністерством юстиції України у сфері державної реєстрації громадських формувань, друкованих засобів масової інформації та інформаційних агентств»

Порядок державної реєстрації друкованих засобів масової інформації регулюється:

- Законом України "Про друковані засоби масової інформації (пресу) в Україні" - 04.11.2018,
- Постановою Кабінету Міністрів України від 17.11.97 № 1287 "Про державну реєстрацію друкованих засобів масової інформації, інформаційних агентств та розміри реєстраційних зборів",
- Положенням про державну реєстрацію друкованих засобів масової інформації в Україні та Положенням про державну реєстрацію інформаційних агентств як суб'єктів інформаційної діяльності, затвердженими наказом Міністерства юстиції України від 21 лютого 2006 року № 12/5.

Порядок державної реєстрації інформаційних агентств регулюється:

- Законом України "Про інформаційні агентства" від 28.02.1995;
- Постановою Кабінету Міністрів України від 17.11.97 № 1287 "Про державну реєстрацію друкованих засобів масової інформації, інформаційних агентств та розміри реєстраційних зборів",
- Положенням про державну реєстрацію інформаційних агентств як суб'єктів інформаційної діяльності, затвердженим наказом Міністерства юстиції України від 21 лютого 2006 року № 12/5 (у редакції наказу Міністерства юстиції від 13.01.2009 № 22/5).

Сфера державної реєстрації нерухомості

- Закон України від 01.07.2004 № 1952-IV «Про державну реєстрацію речових прав на нерухоме майно та їх обтяжень»
- Постанова Кабінету Міністрів України від 25.12.2015 № 1127 «Про державну реєстрацію речових прав на нерухоме майно та їх обтяжень»
- Постанова Кабінету Міністрів України від 26.10.2011 № 1141 «Про затвердження Порядку ведення Державного реєстру речових прав на нерухоме майно»
- Закон України від 06.10.2016 № 1666-VIII «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо вдосконалення державної реєстрації прав на нерухоме майно та захисту прав власності»
- Постанова Кабінету Міністрів України від 25.12.2015 № 1128 «Про затвердження Порядку розгляду скарг у сфері державної реєстрації»
- Цивільний кодекс України
- Земельний кодекс України
- Закон України від 06.10.1998 № 161-XIV «Про оренду землі»
- Закон України від 05.06.2003 № 898-IV «Про іпотеку»
- Постанова Кабінету Міністрів України від 25.12.2015 № 1131 «Про затвердження Порядку виплати винагороди державним реєстраторам, працівникам відділів державної реєстрації актів цивільного стану»
- Розпорядження Кабінету Міністрів України від 25.12.2015 № 1395-р «Деякі питання надання адміністративних послуг у сферах державної реєстрації речових прав на нерухоме майно та їх обтяжень, юридичних осіб, фізичних осіб - підприємців та громадських формувань»
- Наказ Міністерства юстиції України від 15.12.2015 № 2586/5 «Про впорядкування відносин з державної реєстрації речових прав на нерухоме майно та їх обтяжень, державної реєстрації юридичних осіб та фізичних осіб – підприємців»
- Наказ Міністерства юстиції України від 29.12.2015 № 2790/5 «Про врегулювання відносин, пов'язаних зі статусом державного реєстратора»
- Наказ Міністерства юстиції України від 28.03.2016 № 468/28598 «Про врегулювання відносин, пов'язаних з державною реєстрацією речових прав на нерухоме майно, що розташоване на тимчасово окупованій території України»

- Інструкція з оформлення матеріалів про адміністративні правопорушення у сфері державної реєстрації, затверджена наказом Міністерства юстиції України від 12.08.2016 № 2473/5 «Про затвердження Інструкції з оформлення матеріалів про адміністративні правопорушення у сфері державної реєстрації», зареєстрована в Міністерстві юстиції України 12.08.2016 за № 1127/29257
- Постанова Кабінету Міністрів України від 21.12.2016 № 990 «Про затвердження Порядку здійснення Міністерством юстиції контролю за діяльністю у сфері державної реєстрації речових прав на нерухоме майно та їх обтяжень і державної реєстрації юридичних осіб, фізичних осіб - підприємців та громадських формувань»
- Розпорядження Кабінету Міністрів України від 16.11.2016 № 918-р «Про схвалення Концепції розвитку системи електронних послуг в Україні»
- Наказ Міністерства юстиції України від 18.11.2016 № 3267/5 «Про затвердження Порядку формування та зберігання реєстраційних справ»
- Наказ Міністерства юстиції України та Міністерства регіонального розвитку, будівництва та житлово-комунального господарства України від 27.02.2017 № 675/5/37 «Про затвердження Порядку інформаційної взаємодії між Державним реєстром речових прав на нерухоме майно та Єдиним реєстром документів, що дають право на виконання підготовчих та будівельних робіт і засвідчують прийняття в експлуатацію закінчених будівництвом об'єктів, відомостей про повернення на доопрацювання, відмову у видачі, скасування та анулювання зазначених документів»
- Розпорядження Кабінету Міністрів України від 26.10.2016 № 789-р «Про запровадження реалізації пілотного проекту щодо інформування у сфері державної реєстрації речових прав на нерухоме майно та їх обтяжень»
- Наказ Міністерства юстиції України від 21.11.2016 № 1504/29634 «Про затвердження Вимог до оформлення заяв та рішень у сфері державної реєстрації речових прав на нерухоме майно та їх обтяжень»
- Постанова Кабінету Міністрів України від 09.11.2016 № 806 «Про внесення змін до деяких постанов Кабінету Міністрів України з питань державної реєстрації»
- Наказ Державного комітету будівництва, архітектури та житлової політики України від 24.05.2001 № 127 «Про затвердження Інструкції про порядок проведення технічної інвентаризації об'єктів нерухомого майна»
- Наказ Міністерства юстиції України від 06.07.2012 № 1014/5 «Про словники Державного реєстру речових прав на нерухоме майно»
- Наказ Міністерства фінансів України від 03.09.2013 № 787 «Про затвердження Порядку повернення коштів, помилково або надміру зарахованих до державного та місцевих бюджетів»
- Постанова Кабінету Міністрів України від 14.07.1999 № 1272 «Деякі питання адміністрування Державних та Єдиних реєстрів, держателем яких є Міністерство юстиції»
- Наказ Міністерства юстиції України від 25.06.2015 № 1059/5 «Деякі питання щодо визначення адміністратора Єдиних та Державних реєстрів, держателем яких є Міністерство юстиції України»

Сфера державної реєстрації бізнесу

- Закон України від 15.05.2003 № 755-IV «Про державну реєстрацію юридичних осіб, фізичних осіб – підприємців та громадських формувань» (в редакції Закону України від 26.11.2015 № 835-VIII)
- Постанова Кабінету Міністрів України від 25.12.2015 № 1128 «Про затвердження Порядку розгляду скарг на рішення, дії або бездіяльність державного реєстратора, суб'єктів державної реєстрації, територіальних органів Міністерства юстиції»
- Постанова Кабінету Міністрів України від 25.12.2015 № 1131 «Про затвердження Порядку виплати винагороди державним реєстраторам, працівникам відділів державної реєстрації актів цивільного стану»

- Постанова Кабінету Міністрів України від 25.12.2015 № 1133 «Про надання послуг у сфері державної реєстрації юридичних осіб, фізичних осіб – підприємців та громадських формувань у скорочені строки»
- Інструкція з оформлення матеріалів про адміністративні правопорушення у сфері державної реєстрації, затверджена наказом Міністерства юстиції України від 12.08.2016 № 2473/5 «Про затвердження Інструкції з оформлення матеріалів про адміністративні правопорушення у сфері державної реєстрації», зареєстрована в Міністерстві юстиції України 12.08.2016 за № 1127/29257
- Розпорядження Кабінету Міністрів України від 25.12.2015 № 1395-р «Деякі питання надання адміністративних послуг у сферах державної реєстрації речових прав на нерухоме майно та їх обтяжень, юридичних осіб, фізичних осіб – підприємців та громадських формувань»
- Наказ Міністерства юстиції України від 05.03.2012 № 368/5 «Про затвердження Вимог до написання найменування юридичної особи, її відокремленого підрозділу, громадського формування, що не має статусу юридичної особи, крім організації профспілки»
- Наказ Міністерства юстиції України від 15.12.2015 № 2586/5 «Про впорядкування відносин з державної реєстрації речових прав на нерухоме майно та їх обтяжень, державної реєстрації юридичних осіб та фізичних осіб – підприємців», зареєстрований у Міністерстві юстиції України 15.12.2015 за № 1568/28013
- Наказ Міністерства юстиції України від 29.12.2015 № 2790/5 «Про врегулювання відносин, пов'язаних зі статусом державного реєстратора», зареєстрований у Міністерстві юстиції України 31.12.2015 за № 1667/28112
- Наказ Міністерства юстиції України від 09.02.2016 № 359/5 «Про затвердження Порядку державної реєстрації юридичних осіб, фізичних осіб - підприємців та громадських формувань, що не мають статусу юридичної особи»
- Наказ Міністерства юстиції України від 23.03.2016 № 784/5 «Про затвердження Порядку функціонування порталу електронних сервісів юридичних осіб, фізичних осіб – підприємців та громадських формувань, що не мають статусу юридичної особи»
- Наказ Міністерства юстиції України від 10.06.2016 № 1657/5 «Про затвердження Порядку надання відомостей з Єдиного державного реєстру юридичних осіб, фізичних осіб - підприємців та громадських формувань», зареєстрований в Міністерстві юстиції України 10.06.2016 за № 839/28969
- Наказ Міністерства юстиції України від 28.12.2016 № 3874/5 «Про затвердження типових інформаційних карток адміністративних послуг у сфері державної реєстрації юридичних осіб, громадських формувань, що не мають статусу юридичної особи, та фізичних осіб - підприємців»
- Наказ Міністерства юстиції України від 18.11.2016 № 3268/5 «Про затвердження форм заяв у сфері державної реєстрації юридичних осіб, фізичних осіб - підприємців та громадських формувань»
- Наказ Міністерства юстиції України від 18.11.2016 № 3267/5 «Про затвердження Порядку формування та зберігання реєстраційних справ»

Сфера державної реєстрації актів цивільного стану

- Цивільний кодекс України (витяг)
Сімейний кодекс України (витяг)
Закон України «Про державну реєстрацію актів цивільного стану»
Декрет Кабінету Міністрів України від 21.01.1993 № 7-93 «Про державне мито» (витяг)
Постанова Кабінету Міністрів України від 10.11.2010 № 1025 «Про затвердження зразків актових записів цивільного стану, описів та зразків бланків свідоцтв про державну реєстрацію актів цивільного стану»
Правила державної реєстрації актів цивільного стану в Україні, затверджені наказом Міністерства юстиції України від 18 жовтня 2000 року N 52/5 (у редакції наказу

Міністерства юстиції України від 24 грудня 2010 року N 3307/5), зареєстровані у Міністерстві юстиції України 18 жовтня 2000 р. за N 719/4940

Правила внесення змін до актових записів цивільного стану, їх поновлення та анулювання, затверджені наказом Міністерства юстиції України 12.01.2011 № 96/5, зареєстровані у Міністерстві юстиції України 14.01.2011 за № 55/18793

Конвенція про правову допомогу і правової відносини у цивільних, сімейних і кримінальних справах від 22.01.1993 (зі змінами, внесеними Протоколом до неї від 28.03.1997)

Порядок розгляду заяв про зміну імені (прізвища, власного імені, по батькові) фізичної особи, затверджений постановою Кабінету Міністрів України від 11.07.2007 № 915

2. Загальна характеристика нотаріату.

Важливу роль у здійсненні правозахисної й правоохоронної функції в системі правоохоронних органів країни відіграє нотаріат України. Саме слово «Нотаріат» веде своє походження від латинського *notarius*, що значить «переписувач, секретар». У сучасній правовій науці термін «нотаріат» багатозначний і використовується в декількох значеннях: 1) він позначає систему органів і посадових осіб, які на основі чинного законодавства здійснюють нотаріальні дії в інтересах громадян, організацій (юридичних осіб), а також іноземців і осіб без громадянства; 2) галузь законодавства, нормами якої регулюється нотаріальна діяльність. Вона також зветься нотаріальним процесом; 3) спеціальна юридична навчальна дисципліна, предметом вивчення якої, є розгляд питань й регулювання нотаріального виробництва та діяльності його учасників у нотаріальній сфері. Згідно зі ст. 1 Закону України «Про нотаріат» від 02.09.1993 року № 3425-XII - нотаріат в Україні - це система органів і посадових осіб, на яких покладено обов'язок посвідчувати прав, а також факти, що мають юридичне значення, та вчиняти інші нотаріальні дії, передбачені законом, з метою надання їм юридичної вірогідності. Це поняття містить в собі суб'єктивну та об'єктивну сторони діяльності нотаріату, а також мету вчинення нотаріальних дій. Суб'єктивна сторона поняття вказує на систему нотаріальних органів, до якої входять державні нотаріальні контори, державні нотаріальні архіви, приватні нотаріуси. Крім того, в населених пунктах, де немає ні державних, ні приватних нотаріусів, деякі нотаріальні дії мають право вчиняти уповноважені на це особи місцевих рад. Об'єктивна сторона поняття нотаріату вказує на повноваження нотаріальних органів і посадових осіб стосовно кола тих дій, що їх вони відповідно до Закону України «Про нотаріат» можуть вчиняти. При цьому вчинення передбачених законом нотаріальних дій не повинно викликати спору, бо предметом нотаріальної діяльності є справи. В яких відсутній спір про право цивільне і якщо в процесі вчинення нотаріальної дії такий спір виникає, то він підлягає вирішенню в органах суду чи арбітражного суду, а сама нотаріальна дія в такому разі зупиняється до набуття рішення законної сили. Завданням нотаріату. Завданням нотаріату є забезпечення захисту та охорони власності, прав і законних інтересів фізичних та юридичних осіб, сприяння у зміцненні законності та правопорядку, попередження правопорушень. Три основні завдання, що їх виконує нотаріат. Перше завдання — захист і охорона власності, прав і законних інтересів фізичних та юридичних осіб. Нотаріальні органи в основному

виконують правоохоронну функцію, але нотаріальна діяльність може бути засобом захисту прав, наприклад, у разі вчинення виконавчих написів, протестів векселів, посвідчення несплати чеків. Виконання цього завдання буде ефективним, якщо воно реалізуватиметься відповідно до процесуальних норм, установлених Законом України "Про нотаріат", який гарантує захист прав та охоронюваних законом інтересів громадян і організацій при вчиненні нотаріальних дій. Порухення цих процесуальних норм веде до недійсності нотаріального акту. Друге завдання - сприяти зміцненню законності та правопорядку. Дії, що їх вчиняють нотаріальні органи, забезпечують захист і охорону важливих прав та інтересів громадян і організацій, які пов'язані з їхнім буттям, існуванням, діяльністю, бо стосуються їхніх майнових прав та гарантування подальшої реалізації інших суттєвих прав громадян.

Отже, підтверджуючи законність і достовірність нотаріальної дії, нотаріус виконує і третє завдання — запобігає можливим правопорушенням. Третє завдання — запобігання правопорушенням виконується також через правові консультації, роз'яснення наслідків вчинення нотаріальної дії. Виходячи з завдань, що їх виконують нотаріальні органи, можна зробити висновок, що сутність нотаріальної діяльності полягає в посвідченні та підтвердженні певних прав і фактів, у юридичному закріпленні цивільних прав із метою запобігання можливим порушенням або є засобом захисту вже порушених прав. Функції нотаріату Функції нотаріату — це основні напрямки його діяльності, що відображають його особливості як унікального правового інституту, який має своїм завданням охорону та захист суб'єктивних прав громадян і юридичних осіб у приватноправовій сфері. У багатьох науковців свої точки зору, щодо функцій нотаріату.

Але до основних функцій нотаріусів як носіїв владних повноважень слід віднести: 1) охоронну та правозахисну функції, що спрямовані на забезпечення нормальної, безпечної та безперешкодної реалізації фізичними і юридичними особами своїх прав, свобод, законних інтересів та обов'язків, а також захист та збереження власності, незалежно від її форми, зміцнення режиму законності та правопорядку. 2) правозастосовна, яка полягає у вирішенні нотаріусом юридичних справ щодо конкретних життєвих ситуацій. 3) доказова функція, яка реалізується через посвідчення документів та забезпечення їх безспірності, тобто фактично нотаріус таким чином створює письмові докази. 4) попереджувально-профілактична або превентивна.

Сутність даної функції криється у тому, що нотаріус здійснюючи нотаріальні дії, зокрема щодо посвідчення правочинів, встановлює наявність або відсутність у суб'єктів відповідних прав та обов'язків, попереджаючи таким чином виникнення між ними можливих конфліктів та спірних ситуацій, а отже і можливі правопорушення. Тобто нотаріус здійснює так зване превентивне правосуддя. 5) фіскальна функція нотаріусів проявляється у тому, що вони у процесі вчинення нотаріальних дій у межах своїх повноважень контролюють сплату податків суб'єктами, які звертаються по допомогу до цих нотаріусів. Отже, нотаріуси як державні, так і приватні є повноцінними суб'єктами правоохоронної та правозахисної діяльності, а отже складовими елементами відповідних правоохоронного та правозахисного механізмів держави. Здійснюючи у межах своєї компетенції, якою їх наділяє держава, правозастосовну та юрисдикційну діяльність, нотаріус виконує публічні завдання і функції щодо позасудової охорони та захисту прав, і законних інтересів фізичних та юридичних осіб, територіальних громад та держави, зміцнення законності та підтримки правопорядку, попередження протиправних дій. 2.

Принципи нотаріального процесуального права — це основні положення, що визначають зміст і сутність нотаріального права України, характеризують організацію та діяльність нотаріальних органів, визначають найсуттєвіші риси цієї галузі права. До системи

принципів нотаріального права входять принципи законності, обґрунтованості нотаріальних актів, сприяння громадянам та організаціям у здійсненні їхніх прав і законних інтересів, національної мови, додержання таємниці вчинення нотаріальних дій. Принцип законності Вчиняючи нотаріальні дії, нотаріус зобов'язаний точно дотримуватися законів. У конкретнішому розумінні це означає, що нотаріус у своїй діяльності повинен дотримуватися норм процесуального і матеріального права. Дотримуючись правильного процесуального порядку вчинення нотаріальних дій, нотаріус керується Конституцією України, законами України, актами Президента України, Кабінету Міністрів України, Міністерства юстиції України та його територіальних органів, а в Автономній Республіці Крим - також нормативно-правовими актами Верховної Ради Автономної Республіки Крим і Ради міністрів Автономної Республіки Крим. Нотаріуси у встановленому порядку в межах своєї компетенції вирішують питання, що впливають з норм міжнародного права, а також укладених Україною міжнародних договорів. (ст. 7 Закону України "Про нотаріат"). Правовою гарантією дотримання нотаріусом чи іншою посадовою особою, яка вчиняє нотаріальні дії, принципу законності є передбачена ст. 50 Закону України "Про нотаріат" можливість оскаржити дії до районного суду. Скарги на дії посадових осіб консульських установ розглядаються в порядку підлеглості (ст. 19 Консульського статуту України). Реалізація принципу законності вимагає дотримання законності і особами, які звертаються за вчиненням нотаріальної дії. Порушення ними цієї вимоги тягне за собою відмову нотаріуса у вчиненні нотаріальної дії (ст. 49 Закону України "Про нотаріат"). У необхідних випадках, виявивши під час вчинення нотаріальних дій порушення закону, нотаріус та інші посадові особи повідомляють про це для вжиття необхідних заходів відповідні підприємства, установи, організації або прокуратуру. Якщо справжність поданого документа викликає сумнів, то нотаріус або інші посадові особи, які вчиняють нотаріальні дії, мають право затримати такий документ і направити на експертизу (ст. 51 Закону). Принцип обґрунтованості нотаріальних дій Зміст цього принципу означає, що всі дії нотаріуса мають відповідати дійсним обставинам, а його висновки повинні бути обґрунтованими. Для реалізації цього принципу законодавство передбачає певні правові гарантії. Поперше, нотаріус має право витребувати додаткові документи й відомості, необхідні для вчинення нотаріальної дії (ст. 46 Закону України "Про нотаріат"). По-друге, нотаріус встановлює особу громадянина (ст. 43 Закону), перевіряє дієздатність громадянина і правоздатність юридичної особи, повноваження представника (ст. 44 Закону), а посвідчуючи угоди і вчиняючи деякі інші нотаріальні дії — справжність підписів учасників правочинів та інших осіб, які звернулися за вчиненням нотаріальної дії (ст. 45 Закону). При посвідченні угод перевіряються дійсні наміри сторін (ст. 54 Закону). По-третє, для забезпечення об'єктивного підходу до вчинення нотаріальних дій Закон регулює певні обмеження у праві здійснення нотаріальних дій. Це необхідно, щоб запобігти використанню службового становища і необ'єктивності у вирішенні питань, пов'язаних з вчиненням нотаріальних дій (ст. 9 Закону). Відповідно до цієї статті, якщо нотаріальні дії зачіпають особисті чи майнові інтереси нотаріусів або пов'язані з інтересами їх подружжя, батьків, дітей, онуків, діда, баби, братів і сестер, а також працівників цієї нотаріальної контори і працівників, які перебувають у трудових відносинах із приватним нотаріусом, то нотаріуси в таких випадках не є правомочними вчиняти нотаріальні дії на своє ім'я і від свого імені, на ім'я та від імені свого чоловіка чи дружини, їх та своїх указаних вище родичів, а також на ім'я і від імені працівників цієї нотаріальної контори і працівників, котрі знаходяться у трудових відносинах із приватним нотаріусом. Аналогічні обмеження діють і щодо посадових осіб органів місцевого самоврядування. Крім того, посадові особи органів місцевого самоврядування не можуть вчиняти нотаріальні дії також на ім'я і від імені цих органів місцевого самоврядування. У зазначених випадках нотаріальні дії вчиняються в будь-якій іншій державній нотаріальній конторі, в іншого приватного нотаріуса чи у інших органів місцевого самоврядування. У разі, коли діють винятки із загального правила територіальної компетенції, нотаріальні дії, що відповідно до законодавства України (статті

55, 60, 66, 70, 71, 73, 53 Закону) повинні бути вчинені в певній нотаріальній конторі чи у певному органі місцевого самоврядування сільської, селищної, міської ради, вчиняються в іншій нотаріальній конторі чи в іншому виконкомі за визначенням управління юстиції чи вищестоящої ради. Обмеження у праві вчиняти нотаріальні дії стосовно консульських посадових осіб є меншими. Вони не можуть вчиняти нотаріальні дії тільки на своє ім'я і від свого імені, на ім'я і від імені свого подружжя, їх і своїх родичів по прямій лінії (ст. 49 Консульського статуту). Щодо посадових осіб, перелічених у ст. 40 Закону, які є правомочними посвідчувати заповіти й доручення, то обмеження вчиняти нотаріальні дії діють такою самою мірою, як щодо нотаріусів і посадових осіб виконкомів. Принцип сприяння громадянам та організаціям у здійсненні їхніх прав і законних інтересів Принциповим положенням у діяльності нотаріуса та інших посадових осіб, які вчиняють нотаріальні дії, є їхній обов'язок сприяти громадянам та організаціям у здійсненні їхніх прав та законних інтересів, щоб юридична необізнаність не була використана на шкоду заінтересованим особам (ст. 5 Закону). Форми такого сприяння можуть бути різними. Нотаріус роз'яснює права та обов'язки заінтересованим особам, попереджає про наслідки вчинюваної нотаріальної дії. Також він має право витребувати від організацій і посадових осіб необхідні для вчинення нотаріальних дій документи чи відомості, давати конкретні роз'яснення з питань вчинення нотаріальних дій і консультації правового характеру. В необхідних випадках на прохання громадян чи організацій може складати проекти угод і заяв, виготовляти копії документів та виписки з них. Принцип національної мови Мова нотаріального діловодства визначається статтею 9 Закону України "Про забезпечення функціонування української мови як державної". Відповідно до змісту цього принципу нотаріальне провадження здійснюється українською мовою чи мовою більшості населення місцевості. Для забезпечення реалізації принципу заінтересованим особам, котрі не володіють мовою, якою здійснюється нотаріальне діловодство, тексти оформлюваних документів повинні бути перекладені нотаріусом або перекладачем (ст. 15 Закону). Принцип додержання таємниці вчинюваних нотаріальних дій Нотаріуси та інші посадові особи, які вчиняють нотаріальні дії, зобов'язані додержувати таємниці цих дій (ст. 8 Закону). Це означає, що вони не можуть розголошувати відомості, що стали їм відомі в зв'язку з вчиненням нотаріальних дій. Вимога додержання таємниці вчинюваної нотаріальної дії стосується не тільки змісту дії, а й самого факту її вчинення. Це правило поширюється і на той час, коли вони вже не працювали в нотаріальній конторі. Обов'язок додержувати таємниці вчинюваних нотаріальних дій поширюється також на осіб, яким про вчинені нотаріальні дії стало відомо в зв'язку з виконанням ними службових обов'язків. Це, насамперед, працівники нотаріальних контор, посадові особи органів місцевого самоврядування, а також технічний персонал — друкарки, секретарі та ін. До кола цих осіб слід долучити й тих, яким про вчинювані нотаріальні дії стало відомо під час перевірок, ревізій, узагальнення практики, стажування, проходження виробничої практики. На цих осіб також поширюється правило додержання таємниці, якщо вони перестали працювати на попередній роботі або пішли на пенсію. Нотаріуси та інші посадові особи, які вчиняють нотаріальні дії, а також особи, яким про вчинені нотаріальні дії стало відомо у зв'язку з виконанням службових обов'язків, у разі порушення ними таємниці вчинюваних нотаріальних дій несуть відповідальність у порядку, встановленому законодавством України. Закон України "Про нотаріат" (статті 21, 27) передбачає, що шкода, заподіяна незаконними чи недбалими діями державного нотаріуса, відшкодовується в порядку, встановленому законодавством України, а шкода, заподіяна приватним нотаріусом, покривається у повному розмірі. Виходячи з положень цих статей, а також ст. 6 ЦК України, це може бути стягнення матеріальних збитків і компенсація за моральну шкоду. Підлягають застосуванню також санкції, які містяться в законодавстві про працю. В особливо серйозних випадках можлива і кримінальна відповідальність. Правило додержання таємниці вчинюваних нотаріальних дій не поширюється безпосередньо на самих заінтересованих осіб. Вони можуть повідомляти будь-кому про вчинені ними нотаріальні

дії. Додержання таємниці вчинюваних нотаріальних дій є специфічним принципом нотаріального процесуального права, який забезпечує конфіденційність взаємовідносин нотаріуса та заінтересованих осіб, дає правові гарантії належного захисту суб'єктивних прав. Конфіденційність повинна бути забезпечена можливістю провести бесіду і вчинити нотаріальну дію в окремому приміщенні, що в наших умовах не завжди можливо здійснити. Реалізація принципу додержання таємниці вчинюваних нотаріальних дій передбачає, що нотаріальні дії слід здійснювати в присутності тільки безпосередньо заінтересованих осіб. У необхідних випадках можуть бути присутні особи, які надають допомогу у вчиненні нотаріальних дій. Це представники, перекладачі. Могуть бути також присутніми особи, які підписують документ за неписьменного чи хворого, але вони не повинні бути обізнаними зі змістом документа. Цей принцип також забезпечується положенням про те, що офіційні документи про вчинення нотаріальних дій видаються тільки громадянам чи юридичним особам, щодо яких вчинялись нотаріальні дії, або їхнім представникам. Закон передбачає і певні винятки з цього принципу. Суд, арбітражний суд, прокуратура, органи дізнання і слідства можуть за своїми письмовими постановами чи ухвалами вимагати видачі довідок про вчинені нотаріальні дії, а також документів у зв'язку з кримінальними, цивільними і господарськими справами, що знаходяться в їхньому провадженні. Отже, можна зробити висновок, що до порушення вказаних справ у цих органах запити про вчинені нотаріальні дії є недопустимими. Крім того, положення цього принципу вимагають передавання документів і довідок у такий спосіб, щоби з ними не могли ознайомитися сторонні особи. Це поширюється і на давання усних та письмових пояснень особами, які вчиняють нотаріальні дії. Такі пояснення можуть бути дані органам суду, прокуратури, дізнання і слідства лише у формі показань свідків. Зміни в економічних відносинах стали підставою ще для одного винятку із загального правила додержання таємниці вчинюваних нотаріальних дій. Контроль держави за правильним стягненням державного мита і податків нині є дуже актуальним, бо недосконалість наших законів часто призводить до приховування доходів чи їх зменшення. Тому закон цілком доцільно регулює право державних податкових адміністрацій письмово вимагати від нотаріальних органів видачі довідок документів і копій з них саме для визначення правильності стягнення державного мита і цілей оподаткування.

3. Законодавство про нотаріат

Законодавство про нотаріат регулює суспільні відносини, що виникають між нотаріальними органами та особами, які звертаються за вчиненням нотаріальних дій. Отже, нотаріальне процесуальне право — це система правових норм, котрі регулюють суспільні відносини, що виникають у процесі здійснення нотаріальних дій між нотаріальними органами та особами, які звертаються за вчиненням цих дій. Предметом нотаріального процесуального права і є суспільні відносини, що регулюються цим правом. Нотаріальне процесуальне право не є самостійною галуззю права України. Питання про його місце в системі права України є спірним у юридичній літературі. Існує думка, що нотаріальне процесуальне право входить до предмета регулювання цивільного процесуального права. Це пояснюють тим, що і суд, і нотаріат здійснюють ту ж саму функцію захисту прав і законних інтересів. Заперечуючи це, можна вказати, що нотаріат функцію захисту прав і законних інтересів здійснює, як виняток, тільки під час вчинення трьох нотаріальних дій: вчинення виконавчих написів, протестів векселів і посвідчення несплати чеків. Вчиняючи решту нотаріальних дій, нотаріуси здійснюють охорону прав та інтересів. При цьому захист прав нотаріальними органами не має остаточного характеру. Акти нотаріальних органів можуть бути оспорені в суді чи арбітражному суді. Крім того, захист права нотаріальним органом не здійснюється, якщо вимога оспорується другою стороною. Джерела нотаріального процесуального права — це нормативні акти, які регулюють організацію нотаріальних органів і процесуальний порядок вчинення ними нотаріальних дій. Джерелом нотаріального процесуального права слід назвати Конституцію України (1996 р.), яка закріпила низку важливих загальних положень принципового значення для діяльності нотаріальних органів. Основні положення діяльності нотаріальних органів і посадових осіб,

які вчиняють нотаріальні дії, врегульовано Законом України "Про нотаріат", який був прийнятий Верховною Радою України 2 вересня 1993 р. і набрав чинності 1 січня 1994 р. Законом України "Про нотаріат" детально регламентовано питання організації діяльності нотаріальних органів. З метою вдосконалення діяльності нотаріату врегульовано створення приватної нотаріальної діяльності, що дає можливість розвантажити систему державних нотаріальних контор, підвищити якість вчинення нотаріальних дій, а також піднести престиж професії нотаріуса. Цим Законом для підвищення професійного рівня нотаріусів встановлено більш високі вимоги для зайняття посади нотаріуса (складання кваліфікаційного іспиту, одержання свідоцтва на зайняття нотаріальною діяльністю). Посилено вимоги щодо відповідальності нотаріуса. Урегульовано підстави для анулювання свідоцтва на право заняття нотаріальною діяльністю, чітко визначено права та обов'язки нотаріуса. Водночас встановлено правові гарантії захисту прав та інтересів нотаріуса. Джерелами нотаріального процесуального права є також окремі закони. Це Закон України «Про державну реєстрацію актів цивільного стану» від 1 липня 2010 р., Закон України "Про забезпечення функціонування української мови як державної" від 25 квітня 2019 року та ін. Важливим джерелом нотаріального процесуального права є постанови й розпорядження Кабінету Міністрів України. Мова йде про затвердження Положення про Вищу кваліфікаційну комісію нотаріату від 31 серпня 2011 р., Порядок посвідчення заповітів і доручень, прирівнюваних до нотаріально посвідчених від 15 червня 1994 р., про декрет «Про державне мито» від 21 січня 1993 р., «Про затвердження Положення про Міністерство юстиції України» від 02 липня 2014 р. та ін. Велике значення для регулювання діяльності нотаріальних органів мають накази, розпорядження, листи Міністерства юстиції України, в яких детально регулюються питання організації та діяльності нотаріальних органів. Зокрема, це накази «Про затвердження Положення про державний нотаріальний архів від 18.05.2009 р., Положення про порядок видачі свідоцтва про право на заняття нотаріальною діяльністю від 20 січня зі змінами від 25 грудня 1997 р., «Про затвердження Положення про порядок реєстрації приватної нотаріальної діяльності та заміщення приватного нотаріуса» від 22.03.2011 р., «Про затвердження Положення про вимоги до робочого місця (контори) приватного нотаріуса та здійснення контролю за організацією нотаріальної діяльності» від 23 березня 2011 р., «Про затвердження Порядку виготовлення та знищення печатки приватного нотаріуса» від 24 грудня 2012 р., «Про затвердження Правил професійної етики нотаріусів України» від 04 жовтня 2013 р., «Про затвердження Порядку підвищення кваліфікації нотаріусів, консультантів державних нотаріальних контор, державних нотаріальних архівів, помічників приватних нотаріусів від 28.08.2014 р., «Про запровадження Єдиного реєстру довіреностей та внесення змін і доповнень до деяких нормативно-правових актів Міністерства юстиції України» від 28.12.2006 р., Про затвердження Положення про Спадковий реєстр від 07.07.2011 р. та ін. Доповненням до Закону України "Про нотаріат" є затверджений Міністерством юстиції України Порядок вчинення нотаріальних дій нотаріусами України від 22.02.2012 № 296/5. Для діяльності нотаріальних органів мають значення і окремі накази та рекомендації Міністерства юстиції України. Це — Положення Про затвердження Порядку використання даних Реєстру прав власності на нерухоме майно, Єдиного реєстру заборон відчуження об'єктів нерухомого майна, Державного реєстру іпотек та Державного реєстру обтяжень рухомого майна від 14 грудня 2012 р., та ін. При вчиненні нотаріальних дій застосовуються і акти місцевих органів влади та управління. Питання вчинення нотаріальних дій за кордоном визначаються консульськими конвенціями, міжнародними угодами, що їх уклала Україна з іншими державами. Це Конвенція про правову допомогу у цивільних, сімейних та кримінальних справах (СНД) від 28 березня 1997 р., Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод 1950 р. від 4 листопада 1950 р., Міжнародний пакт про громадянські і політичні права від 16 грудня 1966 р. Порядок вчинення нотаріальних дій консульськими установами України регулюється Законом України "Про нотаріат", Консульським статутом України та іншими законодавчими актами нашої держави. Відповідно до законодавства України,

міжнародних договорів нотаріуси застосовують і норми іноземного права. Оскільки нотаріальна діяльність тісно пов'язана з такими галузями права, як цивільне, цивільно-процесуальне, сімейне, земельне, трудове, нотаріуси, крім джерел нотаріального процесуального права, керуються також нормами цих галузей права під час вчинення нотаріальних дій.

Організація діяльності нотаріату в Україні Нотаріат в Україні необхідно приймати не як систему, якій властивий лише загальний напрямок діяльності — вчинення нотаріальних дій, а як структуру, якій властиві складні нотаріально-адміністративні правовідносини, які неможливо визначити однозначно як адміністративні. Для адміністративних правовідносин характерною є вертикальна підпорядкованість суб'єктів керівним органам, а нотаріально-адміністративні суттєво відрізняються від таких правовідносин. Так, управління юстиції є регіональним адміністративним органом, але питання про дисциплінарну відповідальність нотаріусів ним не вирішується. Подання управління юстиції не передається за їх власною підпорядкованістю, а розглядається спеціально створеним для цього нотаріальним органом — Вищою кваліфікаційною комісією по розгляду подань Головного управління юстиції Міністерства юстиції України, управлінь юстиції в областях, в місті Києві, яка розглядає питання дисциплінарної відповідальності осіб, що вчиняють нотаріальні дії. Це положення дає можливість підкреслити суб'єктним складом осіб, що безпосередньо входять до структури нотаріату України, а також мають вплив на організацію та діяльність нотаріату. До структури нотаріату в Україні можна віднести всі органи, які охоплюються нотаріально-адміністративними правовідносинами: — державні нотаріуси, які за організаційною формою їх діяльності об'єднані в державні нотаріальні контори та архіви, що є юридичними особами; — нотаріуси, які займаються приватною нотаріальною діяльністю (приватні нотаріуси); — уповноважені на здійснення нотаріальних дій, передбачених законом, посадові особи органів місцевого самоврядування, які вчиняють нотаріальні дії у тих населених пунктах, де немає державних нотаріальних контор, приватних нотаріусів; — головні лікарі, начальники по медичній частині, командири військових частин, начальники місць позбавлення волі, капітани морських суден та інші посадові особи, які вчиняють нотаріальні дії передбачені статтею 40 Закону (посвідчення заповітів та доручень); — помічники нотаріусів; — консульські установи України та дипломатичні представництва України, які вчиняють нотаріальні дії за кордоном; — Вища кваліфікаційна комісія нотаріату, яка утворюється при Міністерстві юстиції України, основним завданням якої є розгляд скарг на рішення кваліфікаційних комісій нотаріату; — управління юстиції; — Міністерство юстиції України. Керівництво державними нотаріальними конторами здійснюють Міністерство юстиції України, державні адміністрації областей, міста Києва, а контроль за законністю виконання приватними нотаріусами своїх обов'язків — Міністерство юстиції України, управління обласні, Київської державної адміністрації. Отже, до функцій Міністерства юстиції та його підрозділів лише складовою частиною входить координуюча роль, управління та контроль за діяльністю нотаріальних органів і слід зазначити, що не всіх. Таким чином, виходячи із супротивного, Міністерство юстиції лише частково належить до структури нотаріату. Слід зауважити, що деякі посадові особи та органи внесені до структури нотаріату лише через те, що вони виконують окремі нотаріальні провадження, але загальною рисою для всіх перерахованих вище суб'єктів є вступ у нотаріальні процесуальні або нотаріальні адміністративні правовідносини і в цьому випадку на їх дії поширюється законодавство України про нотаріат. — Нотаріальна палата України. З метою реалізації Закону України «Про внесення змін до Закону України «Про нотаріат» щодо державного регулювання нотаріальної діяльності», прийнятого Верховною Радою України 6 вересня 2012 року, рішенням Першого установчого з'їзду нотаріусів України від 29 березня 2013 року було створено Нотаріальну палату України. Нотаріальна палата України (на далі – НПУ) є недержавною неприбутковою професійною організацією, яка об'єднує всіх нотаріусів України на засадах обов'язкового членства відповідно до статті

16 Закону України «Про нотаріат». НПУ в своїй діяльності керується Конституцією України, Законом України «Про нотаріат», іншими законодавчими актами та Статутом НПУ, який є установчим документом. Метою діяльності НПУ є об'єднання на професійній основі зусиль нотаріусів для виконання покладених на них Законом України «Про нотаріат» обов'язків і забезпечення їхніх прав, представництво професійних інтересів нотаріусів у державних органах, органах місцевого самоврядування, на підприємствах, в установах і організаціях, втілення та застосування фундаментальних принципів системи нотаріату латинського типу, а також принципів нотаріальної етики, положень латинського нотаріату, захист професійних інтересів та соціальних прав нотаріусів, сприяння підвищенню професійного рівня нотаріусів та надання їм методичної допомоги, захист інтересів фізичних і юридичних осіб при заподіянні їм шкоди внаслідок незаконних дій або недбалості нотаріуса. 19 квітня 2013 року НПУ була зареєстрована відповідно до Закону України «Про державну реєстрацію юридичних осіб та фізичних осіб – підприємців». Згідно з пунктом 3.2. Статуту НПУ з моменту державної реєстрації НПУ її членами стають всі нотаріуси, які працюють у державних нотаріальних конторах, державних нотаріальних архівах або здійснюють приватну нотаріальну діяльність. Згода нотаріуса на набуття членства в НПУ не потребується. Членами НПУ можуть бути особи, які отримали свідоцтво про право на зайняття нотаріальною діяльністю. Члени НПУ мають право: брати участь у роботі органів нотаріального самоврядування у порядку, передбаченому Статутом Нотаріальної палати України; обирати та бути обраними до органів НПУ в порядку, передбаченому Статутом Нотаріальної палати України; брати участь у роботі будь-якого органу НПУ з правом дорадчого голосу; звертатися до будь-якого органу НПУ із запитом про його діяльність та одержувати інформацію; на захист своїх професійних та соціальних прав; вносити пропозиції щодо удосконалення діяльності НПУ; одержувати методичну, інформаційну та організаційну допомогу; ознайомлюватися з протоколами засідань Ради НПУ, протоколами З'їзду нотаріусів України, протоколами комісій та будь-яких робочих груп, які створюються Радою НПУ або З'їздом нотаріусів України, отримувати будь-яку іншу інформацію і документи про діяльність НПУ; проводити спільні зустрічі, методичні консультації, інші заходи з обміну досвідом з метою формування єдиної нотаріальної практики; оскаржити в установленому порядку будь-які рішення органів НПУ; припинити членство в НПУ з підстав, передбачених Законом України «Про нотаріат» та Статутом Нотаріальної палати України. Члени НПУ зобов'язані: - дотримуватись вимог Закону України «Про нотаріат», Статуту Нотаріальної палати України, правил професійної етики та виконувати рішення органів нотаріального самоврядування; - своєчасно сплачувати щомісячні членські внески на забезпечення реалізації нотаріального самоврядування у порядку та розмірах, встановлених З'їздом нотаріусів України; - брати участь у реалізації завдань нотаріального самоврядування та сприяти НПУ в її роботі; - виконувати інші обов'язки, передбачені Законом України «Про нотаріат» та Статутом Нотаріальної палати України.

